

## **Utbildningsutskottets betänkande**

**1981/82: 25**

**om anslag till utbildning för undervisningsyrken, m. m. (prop. 1981/82: 100)**

### **NIONDE HUVUDTITELN**

#### **Propositionen**

Regeringen har i proposition 1981/82: 100 bilaga 12 (utbildningsdepartementet) under avsnittet Högskola och forskning punkt E 7 (s. 429–447) föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad som i propositionen har anförts om behörighet för tillträde till gymnastiklärarlinjen,
2. bemyndiga regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att göra omfördelningar i vad gäller nybörjarplatser på hemspråklärarlinjen,
3. bemyndiga regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att fördela vissa nybörjarplatser på ämneslärarlinjerna,
4. bemyndiga regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att genomföra utbildningsinsatser för vissa obehöriga lärare enligt vad som har förordats i propositionen,
5. fastställa planeringsramar enligt vad som har förordats i propositionen,
6. till Utbildning för undervisningsyrken för budgetåret 1982/83 anvisa ett reservationsanslag av 694 802 000 kr.

#### **Motionerna**

1981/82: 579 av Lennart Andersson m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar för budgetåret 1982/83 vad det gäller ökningen av antalet utbildningsplatser för låg- och mellanstadielärare vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm att medel motsvarande 48 nybörjarplatser omvandlas till platser i förkortad utbildning för obehöriga låg- och mellanstadielärare,
2. att riksdagen beslutar för budgetåret 1982/83 vad det gäller den praktisk-pedagogiska utbildningen av ämneslärare att medel motsvarande 20 % av nybörjarplatserna – eller 36 platser – destinerats till obehöriga lärare.

1981/82: 766 av Ing-Marie Hansson (s) och Göran Persson (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning av förutsättningarna för att bedriva speciallärarutbildning gren 2 andra året samt hemspråkläraryt-

bildning i mer decentraliserad form enligt den modell som tillämpats för modifierad distansutbildning av vårdlärare.

1981/82: 773 av Britt Mogård m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om en undersökning av orsakerna till låg lärarbenägenhet,

2. att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa att överläggningar upptas med låg- och mellanstadielärarnas fackliga organisation i syfte att finna sådana regler för tjänstledighet och för deltidstjänst att undervisningen av eleverna inte lider men,

3. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad här anförts om efterlevnaden av skolförordningens bestämmelser.

1981/82: 996 av Gullan Lindblad m. fl. (m, c, fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning av förutsättningarna för utbildning av förskollärare till lågstadielärare vid högskolan i Karlstad.

1981/82: 1102 av Stig Alemyr m. fl. (s) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till socialutskottet remitterade motionen 1981/82: 406 – såvitt nu är i fråga yrkas

4. att riksdagen till Utbildning för undervisningsyrken för budgetåret 1982/83 anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 1 500 000 kr. förhöjt reservationsanslag av 696 302 000 kr. för att anordna vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare.

1981/82: 1125 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen med ändring i proposition 1981/82: 100 under anslaget Utbildning för undervisningsyrken anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 30 milj. kr. förhöjt belopp i syfte att öka antagningen till förskollärarytutbildningen med 1 250 elever och till fritidspedagogutbildningen med 450 elever,

2. att riksdagen uttalar att de som har anställning inom utbildningsyrkena men saknar formell kompetens bör ges möjlighet att genomgå utbildningen och att för denna kategori ersättning skall utgå motvarande full lön.

1981/82: 2007 av Sven Aspling m. fl. (s) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till näringsutskottet remitterade motionen 1981/82: 2006 – yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om allmänna utbildningspolitiska insatser i Värmland.

## Utskottet

### Utbildningsfrågor

Under anslaget beräknas medel dels för allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer samt för vissa kurser inom sektorn för utbildning för

undervisningsyrken, dels för studier enligt äldre studieordning, dels för personalutbildning (fortbildning och vidareutbildning) för skolväsendets behov. Medel för kommunal högskoleutbildning inom sektorn beräknas under anslaget Bidrag till kommunal högskoleutbildning.

Sektorn för utbildning för undervisningsyrken omfattar innevarande budgetår 20 allmänna utbildningslinjer och tre påbyggnadslinjer.

För utbildning av obehöriga lärare disponerar universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) innevarande budgetår sammanlagt 9 657 000 kr., varav en anslagspost om 3 198 000 kr. för särskild ämneslärarutbildning, en om 1 389 000 kr. för riktad ämneslärarutbildning och en om 5 070 000 kr. för särskilda utbildningsåtgärder för andra obehöriga lärare än ämneslärare. Enligt föredragande statsrådet bör för nästa budgetår anslagsposterna Särskild ämneslärarutbildning och Riktad ämneslärarutbildning föras samman till en anslagspost Särskild och riktad ämneslärarutbildning. Då föredragande statsrådet inhämtat att det visat sig svårt att fylla alla platser i företrädesvis den särskilda ämneslärarutbildningen föreslås att den nya anslagsposten efter sammanläggningen skall föras upp med ett minskat belopp, nämligen 2 657 000 kr., och att för särskilda utbildningsåtgärder för andra obehöriga lärare än ämneslärare skall anvisas 6 004 000 kr., dvs. sammanlagt 8 661 000 kr. för ifrågavarande ändamål under nästa budgetår.

Enligt motion 1981/82: 579 bör — som ett tillskott till nyss nämnda resurser — 48 intagningsplatser för reguljär klasslärarutbildning vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm omvandlas till förkortad utbildning för obehöriga lärare på låg- och mellanstadierna. Vidare föreslås att 20 % av nybörjarplatserna vid ämneslärarlinjerna vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm skall bytas ut mot utbildningsplatser för obehöriga lärare.

Utskottet har i ärendet inhämtat följande.

Den reguljära utbildningen på lågstadielärlinjen omfattar 100 poäng. Utbildning av obehöriga lågstadielärare anordnas dels som en variant av lågstadielärlinjen om högst 80 poäng, dels som enstaka kurser om sammanlagt 100 poäng. För obehöriga mellanstadielärare anordnas enstaka kurser om sammanlagt 120 poäng. Den utbildning, som anordnas i form av enstaka kurser, är mer utsträckt i tiden än utbildning på linjen men målet för utbildningen är detsamma, nämligen behörighet till tjänst som lågstadielärare resp. mellanstadielärare. Behörig att antas till variant av linje är den som har tjänstgjort som obehörig lärare inom det sökta utbildningsområdet minst sju terminer med minst 50 % av hel tjänst. Till enstaka kurs är den behörig att antas som tjänstgjort som obehörig lärare inom det sökta utbildningsområdet minst fyra terminer med minst 50 % av hel tjänst. I princip krävs för tillträde till utbildningen förkunskaper som svarar mot vad som gäller för reguljär klasslärarutbildning. Dispens från särskilda förkunskapskrav kan medges under förutsättning att den studerande med godkänt resultat genomgått kurs inom kommunal vuxenutbildning eller kompletteringskurs innan kursen vari ämnet ingår påbörjas.

F. n. finns 48 nybörjarplatser på varianten av lågstadielärlinjen vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm. För läsåret 1982/83 finns medel för ytterligare 48 nybörjarplatser på den varianten. Läsåret 1980/81 startade enstaka kurser för 25 obehöriga lågstadielärare och 25 obehöriga mellanstadielärare. Ytterligare två kurser påbörjades läsåret 1981/82 för motsvarande grupper obehöriga lärare. Nystart av enstaka kurser beräknas också ske läsåret 1982/83.

Intresset att söka utbildningarna har varit stort. Bristerna i de sökandes behörighet bedöms emellertid av UHÄ successivt öka. Det gäller brister i fråga om lärartjänstgöringens längd och ämneskunskaper. Av 168 sökande höstterminen 1981 till variant av lågstadielärlinjen var endast 18 behöriga och 8 av de obehöriga medgavs dispens. Vårterminen 1982 fanns 128 sökande till variant av linjen varav 17 var behöriga och 9 fick dispens.

Den riktade ämneslärarutbildningen för icke behöriga lärare omfattar i flertalet fall en praktisk-pedagogisk del om 40 poäng som får läggas ut under högst två år och en ämnesteoretisk del om högst 40 poäng som får läggas ut under tid som UHÄ bestämmer. Behörig att antas är den som dels har fullständig ämnesteoretisk utbildning eller saknar högst 40 poäng av sådan utbildning, dels har tjänstgjort som lärare inom det allmänna skolväsendet minst fyra terminer med minst 50 % av hel tjänst i sådan kommun där försöksverksamheten anordnas, dels innehar minst halvtidstjänst som ämneslärare.

Riktad ämneslärarutbildning av denna typ omfattar f. n. i Stockholms högskoleregion dels 25 deltagare som påbörjade utbildningen i december 1980, dels 18 deltagare som påbörjade utbildningen i januari 1982. Deltagarna i den första omgången rekryterades från Botkyrka, Haninge och Södertälje kommuner. I brist på ämnesteoretiskt behöriga (lägst 80 poäng i ämneskombinationen) från dessa kommuner har antagningen för den andra omgången vidgats till att även omfatta vissa rektorsområden i Stockholms kommun samt Nynäshamn, Tyresö, Vallentuna och Värmdö kommuner. UHÄ planerar att under budgetåret 1982/83 tilldela högskolan för lärarutbildning i Stockholm medel för ytterligare 18 utbildningsplatser.

Enligt uppgifter från skolöverstyrelsen (SÖ) hade Stockholmsregionen höstterminen 1981 den högsta andelen obehöriga lärare i riket, nämligen 14 % av lärarna på lågstadiet, 11,7 % av lärarna på mellanstadiet och 19,1 % av ämneslärarna på högstadiet och i gymnasieskolan.

Bakom förslaget i proposition 1975/76: 89 om lärarutbildningens dimensionering och lokalisering, som varit styrande för den nuvarande dimensioneringen för olika orter, låg tanken att de studerande efter examination kunde flytta till kommuner med behov av lärare. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm kom därför att få samma antal utbildningsplatser på klasslärlinjerna som var och en av de mindre högskoleenheterna med sådan utbildning. Det har emellertid visat sig att de studerande inte haft möjlighet att exempelvis flytta till Stockholmsområdet efter sin utbildning.

Orsakerna till detta har varit flera. Dels har medelåldern på de studerande ökat väsentligt vilket medfört en förändrad social situation för de studerande, dels är bostadssituationen i Stockholm sådan att det är svårt att flytta dit från andra delar av landet.

En viktig orsak till att det nu finns en så stor andel obehöriga lärare i Stockholmsregionen är enligt uppgift från UHÄ att den reguljära lärarutbildningen inom regionen inte är dimensionerad efter regionens behov.

Det är enligt utskottets mening angeläget att tillhandahålla behörighetsgivande utbildning för lärarvikarier som under lång tid tjänstgjort i skolväsendet och som har erforderliga kunskaper för att genomgå utbildning. Om det visar sig att de sökande inte längre kan hänvisa till 7 resp. 4 terminers erfarenhet som lärare med minst halvtidstjänstgöring och saknar erforderliga förkunskaper, kan det emellertid finnas skäl att minska dimensioneringen på denna typ av lärarutbildning. Antalet sökande till reguljär utbildning i Stockholmsregionen är stort. Som exempel kan nämnas att det inför höstterminen 1981 var 921 förstahandssökande till 48 utbildningsplatser på lågstadielärlinjen, 678 förstahandssökande till 48 utbildningsplatser på mellanstadielärlinjen och 1 106 förstahandssökande till 188 platser på ämneslärlinjerna i Stockholm. Detta har medfört att man i allmänhet måste ha 5,0 i medelbetyg för att bli antagen. Utvecklingen får inte bli den att personer, som inte blir antagna till reguljär lärarutbildning på grund av konkurrensen vid denna antagning, efter en kortare tids lärarvikariat kommer i fråga för antagning till särskild utbildning för lärarvikarier praktiskt taget utan konkurrens och att man till utbildning för icke behöriga lärare tvingas ta in sökande utan erforderlig behörighet och tjänstgöringstid bara av det skälet att det finns tillgång till utbildningsplatser.

Den reguljära utbildningen på klass- och ämneslärlinjerna vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm bör snarast ses över beträffande sin omfattning och dimensioneras efter behovet av lärare i regionen. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om anordnande av utbildning för obehöriga lärare och om dimensionering av reguljär lärarutbildning i Stockholmsregionen.

Mot denna bakgrund avstyrker utskottet motion 1981/82: 579 om omvandling av antagningsplatser för reguljär lärarutbildning vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm till förkortad utbildning av obehöriga lärare.

I budgetpropositionen föreslås att planeringsramarna för budgetåret 1982/83 för *förskollärlinjen* blir 4 005 platser och för *fritidspedagoglinjen* 1 238 platser.

Enligt motion 1981/82: 1125 bör anslaget Utbildning för undervisningyrken räknas upp med 30 milj. kr. för att antagningen till förskollärlärlinjen skall kunna ökas med 1 250 platser och till fritidspedagogutbildning med 450 platser (yrkande 1).

Tillgängliga prognoser beträffande behovet av förskollärare och fritids-

pedagoger visar ett minskande behov av sådan personal. En utbildning av förskollärare och fritidspedagoger i den omfattning som krävs i motionen skulle innebära risk för arbetslöshet för denna yrkesgrupp. Utskottet kan därför inte ställa sig bakom motionärernas förslag. Yrkande 1 i denna del i motion 1981/82: 1125 bör avslås av riksdagen.

Utskottet föreslår att riksdagen fastställer de av regeringen föreslagna planeringsramarna för förskolläraryrket och fritidspedagoglinjerna.

Enligt samma motion (yrkande 2) bör de som har anställning inom utbildningsyrkena men saknar formell kompetens ges möjlighet att genomgå utbildning med *lön under utbildningstiden*. Motionsyrkandet avser barnomsorgspersonal.

De som är verksamma inom barnomsorgen men som saknar den utbildning som behövs har möjlighet att söka till den reguljära utbildningen. Förskolepersonalen är kommunalt anställd. Frågor om löneförmåner m. m. vid genomgång av viss utbildning för personal hos kommun är en förhandlingsfråga, varför yrkande 2 i motion 1981/82: 1125 avstyrks.

För *tilträde till gymnastiklärlinjen* är f. n. genomgången grundskola ett behörighetskrav. I skrivelse till regeringen den 5 februari 1981 hemställde UHÄ bl. a. att högskoleförordningens bestämmelser om allmän behörighet skall gälla för tillträde till gymnastiklärlinjen samt att lägst betyget fyra i gymnastik skall få föreskrivas som särskilt behörighetsvillkor för tillträde till linjen. De nya villkoren avses träda i kraft inför antagningen till höstterminen 1984. Föredragande statsrådet, som biträder UHÄ:s förslag i fråga om särskild behörighet, avser att senare föreslå regeringen en ändring av bestämmelserna så att allmän behörighet skall krävas för tillträde till gymnastiklärlinjen.

Utskottet har inte något att erinra häremot.

Beträffande *hemspråkslärlinjen* avser föredragande statsrådet att senare återkomma till regeringen med förslag till språkgruppernas fördelning på de olika högskoleorterna. För att uppnå bästa möjliga resursutnyttjande förordar hon att regeringen, eller efter beslut av regeringen UHÄ, får bemyndigande att under budgetåret 1982/83 från en högskoleenhet föra över utbildningsplatser som inte kan utnyttjas till en annan högskoleenhet där hemspråkslärlinjen finns.

Regeringen bör erhålla detta bemyndigande.

Regeringen har under budgetåret 1981/82 medgivit att försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare får anordnas vid högskolan i Kristianstad.

I motion 1981/82: 1102 (yrkande 4) föreslås att förevarande anslag räknas upp med 1,5 milj. kr. för att möjliggöra en *utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare*, dvs. inte bara i Kris-

tianstad utan även i Stockholm och Karlstad. Sådan vidareutbildning i Karlstad begärs också i motionerna 1981/82: 996 och 1981/82: 2007.

Utskottet delar föredragande statsrådets uppfattning att den i Kristianstad påbörjade försöksverksamheten bör utvärderas innan ställning tas till om likartad försöksverksamhet bör starta i större skala och på flera orter. Utskottet avstyrker därmed motionerna 1981/82: 996, 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del och 1981/82: 2007.

För ämneslärarlinjerna om 160 poäng bör planeringsramen enligt budgetpropositionen liksom tidigare vara 960 platser. Härtill skall komma 475 extra platser för *praktisk-pedagogisk utbildning* om 40 poäng. Av dessa senare platser bör 35 enligt föredragande statsrådet kunna fördelas av UHÄ på de orter som ämbetet finner lämpliga.

Riksdagen bör bemyndiga regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att fördela vissa nybörjarplatser på ämneslärarlinjerna.

Speciallärarlinjens gren 1 förändrades genom riksdagens beslut år 1980 (prop. 1980/81: 20, UbU 1980/81: 12 och 15, rskr 1980/81: 120). Den består nu av en basdel om 20 poäng och en fortsättningsdel om ytterligare 20 poäng. Innehållet i basdelen koncentreras på läs- och skrivsvårigheter, matematiksvårigheter och/eller anpassningssvårigheter. Låg- och mellanstadielärare, ämneslärare och lärare i praktisk-estetiska ämnen i grundskolan samt ämneslärare med tjänstgöring i gymnasieskolan kan antas till utbildningen. Låg- och mellanstadielärarna får efter genomgången basdel (20 poäng) behörighet till tjänst som speciallärare, medan ämneslärare och lärare i praktisk-estetiska ämnen inte får någon ny behörighet (beträffande tjänster se UbU 1980/81: 22 s. 33 f.).

Beträffande speciallärarlinjens gren 2 (för bl. a. lärare för syn- och hörselskadade elever) framgår av budgetpropositionen att UHÄ skall få i uppdrag att, i samråd med SÖ och berörda personalorganisationer, utvärdera utbildningen inom denna gren och eventuellt inkomma med förslag till nytt innehåll och ny organisation av utbildningen.

I motion 1981/82: 766 begärs en *utredning om förutsättningarna för att bedriva speciallärarutbildning gren 2 andra året och hemspråkslärarutbildning som modifierad distansundervisning*.

Som framgått av det föregående skall utbildningen på speciallärarlinjens gren 2 utvärderas av UHÄ. Resultatet av denna utvärdering bör avvaktas innan en utredning av det slag som föreslås i motion 1981/82: 766 övervägs.

Distansundervisning utgör en bland flera former för distribution av utbildning. Beslut om distansundervisning kan omfatta en hel kurs eller delar av kurs. Utbildning på gren 1 av speciallärarlinjen sker exempelvis redan i viss utsträckning i form av distansundervisning och decentraliserad utbildning. Vad gäller hemspråkslärarutbildning anordnar, enligt vad utskottet erfarit, högskolan för lärarutbildning i Stockholm innevarande budgetår sådan utbildning i Västerås och Norrköping. Utbildning planeras också i Gävle.

Med hänvisning till vad som redovisats föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1981/82: 766.

I motion 1981/82: 773 (yrkande 1) begärs en *undersökning av orsakerna till att lärarbenägenheten är låg* bland dem som en gång utbildats till läraryrket.

SÖ har på uppdrag av regeringen i skrivelse den 24 september 1979 gjort en analys av orsakerna till en minskande tjänstgöringsbenägenhet hos lärare. Av undersökningen framgår att den minskade tjänstgöringsbenägenheten för lärare beror på bl. a. dels ett ökat deltidarbete, något som gäller för alla yrkesgrupper i samhället, dels de ökade krav som läraryrket i dag ställer på sina utövare. Enligt utskottets mening finns det inte anledning att kort efter denna undersökning göra en ny undersökning i frågan. Utskottet föreslår därför att riksdagen avslår motion 1981/82: 773 yrkande 1.

I det föregående har utskottet avstyrkt förslag om ökade planeringsramar för förskolläraryrket och fritidspedagogutbildning samt utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare. Mot den bakgrunden föreslår utskottet beträffande *medelsanvisningen* att riksdagen med avslag på motionerna 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del och 1981/82: 1125 yrkande 1 i denna del till Utbildning för undervisningsyrket för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 694 802 000 kr.

Mot föreslagna *planeringsramar* i övrigt har utskottet inte något att erinra.

### Arbetsituationen på lågstadiet

Utskottet skall med anledning av två motionsyrkanden här också behandla frågor om lärar- och arbetsituationen på lågstadiet.

Enligt SÖ:s rapport (SÖ dnr P 81:2141) om deltidstjänstgöring och tjänstledigheter tenderar andelen deltidsanställda lärare på lågstadiet att öka. Likaså ökar andelen helt tjänstlediga lågstadielärare. I proposition 1981/82: 100 bilaga 12 (s. 443) säger sig föredragande statsrådet ha erfarit att lågstadielärare, främst i storstäderna, helst tjänstgör endast i årskurserna 2 och 3 och – som en följd därav – obehöriga lärare får ta hand om årskurs 1.

I motion 1981/82: 773 (yrkande 2) behandlas arbetsituationen på lågstadiet, bl. a. frågan om tjänstledighet för enskild angelägenhet för klasslärare. Enligt motionärerna är det till men för skolan att dess behöriga lärare i vissa fall inte upprätthåller sina tjänster. Åtgärder bör därför vidtas för att minska omfattningen av lärares tjänstledigheter för enskild angelägenhet. I samma motion (yrkande 3) hävdas att rektor som arbetsledare är skyldig att vid fördelning av arbetsuppgifter bland de anställda i första hand låta de

lärare tjänstgöra i årskurs 1, som lämnar sin lågstadielklass i och med avslutandet av årskurs 3 och som är lämpade att undervisa nybörjare. Barnens intresse bör väga tyngst, när rektor enligt 5 kap. 35 § skolförordningen (1971:235) fastställer plan för läsåret över lärarnas tjänstgöring i olika klasser m. m. Rektorerna bör enligt motionärerna erinras om detta.

Frågor om tjänstledighet för lärare på bl. a. låg- och mellanstadierna är närmast en angelägenhet för den lokala skolstyrelsen. Enligt uppgift från utbildningsdepartementet iakttar skolstyrelserna f. n. en ökad restriktivitet när det gäller lärares tjänstledighet för enskild angelägenhet. Vad gäller de aktuella ledigheterna främst på låg- och mellanstadierna anser utskottet det rimligt att skolstyrelsen bedömer önskan om ledighet för enskild angelägenhet mot bakgrund av möjligheten att erhålla behörig ersättare på tjänsten eller – vid partiell tjänstledighet – den återstående delen av tjänsten. Skolans intresse att tillhandahålla en väl fungerande undervisning bör hävdas i första hand. SÖ bör erinra skolstyrelserna om detta och därvid klargöra att ledighet för enskilda angelägenheter inte alltid är en självklar rättighet. Utskottet vill också erinra om skolförordningens bestämmelser om att lärarbyten bör undvikas (6 kap. 21 §).

Utskottet vill peka på några verksamhetsformer, som numera finns inom grundskolan och som kan vara till gagn för skolarbetet.

Som en följd av riksdagens beslut om reformering av skolans inre arbete (prop. 1975/76: 39, UbU 1975/76: 30, rskr 1975/76: 367) infördes den 1 juli 1978 begreppet arbetsenhet i grundskolan. Arbetsenheten som organisationsform, vilken är obligatorisk, innebär att två eller flera klasser organiseras i en enhet och att till arbetsenheten knuten personal utgör ett arbetslag. En arbetsenhet består av klasser från antingen samma årskurs eller från olika årskurser. Arbetsenheterna ger i större utsträckning än klasser möjligheter att anordna gruppundervisning efter elevernas behov. De ger också större möjligheter till samarbete mellan lärarna. Det är vanligt att man inom en arbetsenhet blocklägger undervisningen i svenska och matematik för att möjliggöra en mer individualiserad undervisning i grupper, som eleverna får välja emellan.

Hur man organiserar syskongrupp på lågstadiet (en tredjedel av gruppen från var och en av årskurserna 1, 2 och 3) har redovisats i rapporten "Årskursintegrerade klasser på lågstadiet" i serien Skola i utveckling (Skolöverstyrelsen 1981). En viss svårighet kan vara förknippad med själva övergången till detta system då årskurserna 2 och 3 måste organiseras om och två tredjedelar av eleverna får nya lärare. I den årskursintegrerade klassen finns emellertid ett stort utbud av stimulans på olika nivåer, t. ex. kan äldre elever med större kunskaper hjälpa yngre. En annan fördel anses vara att nybörjarna snabbt kommer in i rutinerna i en sådan klass. Genom att i årskurserna 1 och 2 erbjuda fria aktiviteter med anknytning till undervisningsverksamheten (UbU 1981/82: 17 s. 7) är det möjligt att för syskongruppen ha ett och samma veckotimtal.

Enligt läroplanen har skolan rätt att förvänta att föräldrarna stöder dess arbete. En i förväg inplanerad föräldramedverkan i skolarbetet kan ha betydelse för arbetssituationen på lågstadiet. Av värde för undervisningen på lågstadiet kan också vara medverkan i undervisningen av elever från mellan- och högstadierna inom ramen för den praktiska arbetslivsorienteringen.

Verksamheten i grundskolan skall präglas av en behovsinriktad resursfördelning. Resurserna skall styras dit där de bäst behövs. Beträffande resurser under anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet hänvisar utskottet till sitt betänkande UbU 1981/82: 16.

Utskottet vill vidare framhålla att det för arbetet på lågstadiet är viktigt, att skolan under våren låter sig informeras om nybörjarna för att skolan i god tid skall få sådan kännedom om barnens allmänna förutsättningar, att skolan kan planera och organisera undervisningen till terminsstarten med hänsyn till vad som framkommit om barnens behov. Samverkan mellan förskola och lågstadium är viktig. Skolledningen liksom personalen i förskolan har ett ansvar för att alla barn och föräldrar får kontakt med den skola där barnen skall börja. Vad gäller eventuella hinder för samverkan mellan förskola och lågstadium till följd av att förskolan omfattas av den nya sekretesslagen fr. o. m. den 1 januari 1982 bör SÖ och socialstyrelsen i särskilda anvisningar göra de klarlägganden som behövs för att det praktiska samarbetet mellan förskola och skola skall kunna fortgå som hittills samt ta de initiativ i övrigt som behövs.

Enligt en av Sveriges lärarförbund gjord undersökning om situationen på lågstadiet har problemen på lågstadiet de senaste åren blivit mer komplicerade. Fler elever än tidigare är enligt undersökningen stressade, okoncenterade, aggressiva, överstimulerade och har liten uthållighet. Eleverna har enligt undersökningen svårt att umgås med sina skolkamrater och det uppstår ideligen konfrontationer. Många klasser är mycket heterogena. I samma klass kan finnas elever från olika språkgrupper, integrerade elever med fysiskt eller psykiskt handikapp. Spännvidden mellan eleverna har ökat vilket enligt undersökningen medför pedagogiska problem.

Enligt utskottets mening bör SÖ i sitt långtidsarbete prioritera frågor som avser undervisningen på lågstadiet. SÖ bör vidare med utgångspunkt i vad utskottet i det föregående anfört tillhandahålla allmänna råd och föreskrifter till hjälp för kommunerna i deras strävan att förbättra arbetssituationen på lågstadiet.

Utskottet föreslår att riksdagen beträffande åtgärder för att förbättra arbetssituationen på lågstadiet med anledning av motion 1981/82: 773 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## Åberopande det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen beträffande anordnande av utbildning för obehöriga lärare och dimensionering av reguljär utbildning vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,
2. att riksdagen beträffande omvandling av antagningsplatser för reguljär lärarutbildning vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm till förkortad utbildning för obehöriga lärare avslår motion 1981/82: 579,
3. att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 1125 yrkande 1 i denna del fastställer planeringsramar för förskollärlinjen och fritidspedagoglinjen enligt vad som har förordats i proposition 1981/82: 100,
4. att riksdagen beträffande lön under utbildningstiden avslår motion 1981/82: 1125 yrkande 2,
5. att riksdagen beträffande behörighet för tillträde till gymnastiklärarlinjen godkänner vad som har förordats i proposition 1981/82: 100,
6. att riksdagen bemyndigar regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att göra omfördelningar i vad gäller nybörjarplatser på hemspråkslärarlinjen,
7. att riksdagen beträffande utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare avslår motionerna 1981/82: 996, 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del samt 1981/82: 2007,
8. att riksdagen bemyndigar regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att fördela vissa nybörjarplatser på ämneslärarlinjerna,
9. att riksdagen beträffande utredning om viss speciallärarutbildning samt hemspråkslärarutbildning som modifierad distansundervisning avslår motion 1981/82: 766,
10. att riksdagen beträffande undersökning av orsakerna till låg lärarbenägenhet avslår motion 1981/82: 773 yrkande 1,
11. att riksdagen fastställer planeringsramar i övrigt enligt vad som har förordats i proposition 1981/82: 100,
12. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 100 samt med avslag på motionerna 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del och 1981/82: 1125 yrkande 1 i denna del till *Utbildning för undervisningsyrken* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 694 802 000 kr.,

13. att riksdagen beträffande åtgärder för att förbättra arbetssituationen på lågstadiet med anledning av motion 1981/82: 773 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført.

Stockholm den 29 april 1982

På utbildningsutskottets vägnar  
STIG ALEMYR

*Närvarande vid ärendets slutbehandling:* Stig Alemyr (s), Hans Nyhage (m), Jörgen Ullenhag (fp), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Sven Johansson (—), Lennart Bladh (s), Birgitta Rydén (m), Lena Hjelm-Wallén (s), Kerstin Göthberg (c), Ylva Annerstedt (fp), Iris Mårtensson (s), Gunhild Bolander (c) och Ing-Marie Hansson (s).

## Reservationer

Stig Alemyr, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén, Iris Mårtensson och Ing-Marie Hansson (alla s) har avgivit följande reservationer.

### 1. Utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare (mom. 7)

Reservanterna anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar "Utskottet delar" och slutar "och 1981/82: 2007" bort ha följande lydelse:

UHÄ har i sin anslagsframställning föreslagit en särskild vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare på tre orter, nämligen i Stockholm, Kristianstad och Karlstad. Enligt utskottets uppfattning kan denna vidareutbildning få en viktig principiell betydelse för att överbrygga skillnaderna mellan förskola och grundskola. I vissa regioner finns ett överskott av förskollärare samtidigt som det finns brist på lågstadielärare. Flera skäl talar således för en ökad satsning på vidareutbildning av förskollärare. Utskottet föreslår därför att i enlighet med UHÄ:s förslag 1,5 milj. kr. anslås för vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare. Medlen tas upp under anslaget Utbildning för undervisningsyrken. Vad utskottet anført bör riksdagen med bifall till motion 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del och med anledning av motionerna 1981/82: 996 och 1981/82: 2007 som sin mening ge regeringen till känna.

*dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:*

7. att riksdagen beträffande utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare med bifall till motion 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del och med anledning av motionerna 1981/82: 996 och 1981/82: 2007 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

## 2. Anslagsbeloppet (mom. 12)

*Under förutsättning av bifall till reservation 1*

Reservanterna anser

*dels att den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar "I det" och slutar "694 802 000 kr." bort ha följande lydelse:*

I det föregående har utskottet avstyrkt förslag om ökade planeringsramar för förskollärare- och fritidspedagogutbildning samt tillstyrkt en utökad försöksverksamhet med vidareutbildning av förskollärare till lågstadielärare. Mot den bakgrunden föreslår utskottet beträffande medelsanvisningen att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del, med anledning av proposition 1981/82: 100 och med avslag på motion 1981/82: 1125 yrkande 1 i denna del till Utbildning för undervisningsyrken för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 696 302 000 kr.

*dels att utskottets hemställan under 12 bort ha följande lydelse:*

12. att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 1102 yrkande 4 i denna del, med anledning av proposition 1981/82: 100 och med avslag på motion 1981/82: 1125 yrkande 1 i denna del till *Utbildning för undervisningsyrken* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 696 302 000 kr.,

## Särskilt yttrande

### Arbetssituationen på lågstadiet (mom. 13)

Stig Alemyr, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén, Iris Mårtensson och Ing-Marie Hansson (alla s) anför:

Den oroande situationen på lågstadiet har tidigare i år behandlats av utbildningsutskottet bl. a. i samband med ställningstagandet (UbU 1981/82: 16) till den socialdemokratiska partimotionen om åtgärder för att förbättra barns uppväxtmiljö (mot. 1981/82: 406). Utskottsmajoriteten avslag då de socialdemokratiska kraven på åtgärder. Socialdemokraterna i utskottet har därför i reservationer fört fram förslag om gemensam fortbild-

ning för förskolepersonal och lågstadielärare för att åstadkomma en bättre övergång från förskola till skola. Vi har också föreslagit personalförstärkning för att möjliggöra en lugnare arbetssituation för lärare och elever under barnens första skolår och för att klara den viktiga grundläggande färdighetsträningen i att läsa, skriva och räkna.

I detta betänkande gör utskottet ett tillkännagivande om att situationen på lågstadiet kräver ökad uppmärksamhet. Enligt utskottets mening "bör SÖ i sitt långtidsarbete prioritera frågor som avser undervisningen på lågstadiet". SÖ bör vidare "tillhandahålla allmänna råd och föreskrifter till hjälp för kommunerna i deras strävan att förbättra arbetssituationen på lågstadiet".

Vi har inget emot dessa uttalanden men anser att det krävs väsentligt kraftfullare åtgärder från riksdagens sida för att verkligen åstadkomma förbättrade arbetsförhållanden på lågstadiet. Detta kan ske i enlighet med vad vi tidigare framfört i motioner och reservationer om förändringar i förskolepersonalens och lärarnas grund- och fortbildning samt ökade resurser för att möjliggöra en personalförstärkning på lågstadiet.